

Kříž před klášterním kostelem

(aneb O soudném dnu v Broumově)

Naproti vstupním dveřím do klášterního kostela se tyčí na zdi, která ohraničuje klášterní pozemek, sousoší v nadživotní velikosti. Postavy vysoce postaveného církevního hodnostáře nalevo a papeže napravo (při pohledu směrem na sousoší), symbolizují staré s novým, prostředníkem je ukřižovaný Kristus, jehož socha je mezi nimi.

Jak vyprávějí staří lidé, socha Spasitele skloní každým rokem o trochu svou hlavu. Věří se, že až hlava klesne na jeho hrud', nastane soudný den. Pak začne zazděný pramen na klášterních schodech zase téci, ke kříži se přijde pomodlit panna Koruny a švédský tambor vstane z hrobu a bubnováním svolá dohromady své věrné, kteří jsou pochováni na Bittnergraben. Na Walkbrücke, v místech na Příkopech pod Dolní branou, vypukne poslední, avšak strašný boj mezi křesťany a Turky, kteří až sem proniknou. V boji zvítězí křesťané a Turci budou na hlavu poraženi.

Vysvětlivky

1 - Sousoší na obvodové zdi kláštera, která je proti vstupním dveřím do klášterního kostela, je opravdu skvostným uměleckým dílem.

a/ vyobrazení zcela uprostřed (Kristus na kříži a reliéfy po stranách kříže)

- zde lze spatřit reliéfní zobrazení událostí ze Starého a Nového zákona, který je propojen Kristovou smrtí na kříži vytesaném v popředí. Na kříži je pak umístěna socha Ježíše Krista, který byl popraven na Kalvárii, čili na Golgotě. Nenechte se zmást, oba používané názvy místa, kde byl Kristus popraven, jsou správně. Slovo Golgotha (v aramejském originále Gûlgaltâ, či v hebrejštině Golgotha), v překladu znamená Lebka. Název byl používaný pro kopec za hradbami Jeruzaléma, který měl jednak tvar lebky, a druhak šlo o místo, kde se popravovalo. Zde byl popraven i Kristus, takže pokud použijete pro místo Kristovy popravy slovo Golgota, tak nepochybite, neboť tím označujete kopec či vrch, kde došlo fakticky k popravě Krista Ježíše. A aby toho nebylo málo, tak možná, že si také všimnete lebky, která bývá často u mnoha takových zobrazení (obrazů či soch) dole u paty kříže pod Kristem. Lebka pod Kristem je podle židovské tradice symbolickou lebku prvního člověka Adama, nad kterého byl Kristus povýšen, neboť vykoupil svou smrtí hřích prvotní, tedy hřích Adama a Evy. Druhý název Kalvárie je českým překladem z latinského označení Calvariae Locus, a v latině se tento název vzal z řeckého Kranion Topos. Možná znáte lékaři používaný název pro lebku, tedy kránium. I tyto názvy tedy v překladu značí Lebku, coby místo Kristovy popravy, akorát že slovo kalvárie nemá původ v aramejštině či hebrejštině, nýbrž v řečtině a latině. Oba názvy, ať už Golgota či Kalvárie, tedy mají význam shodný. Ve výtvarném umění se pak později ve středověku výraz Kalvárie začal používat pro celkové prostorové zobrazení Kristovy popravy, kdy jsou na vrchu (popravčím místě) znázorňovány kromě Krista uprostřed, ještě další dva popravovaní zločinci, jeden nalevo a druhý napravo od Krista (Bible, 15. kapitola evangelia podle Marka). Proto na některých obrazech s názvem Kalvárie můžete spatřit postavy a kříže tři. Na reliéfu ve zdi broumovského kláštera je zobrazen kříž s Kristem.

- Nad hlavou Krista na vrcholu kříže, tak jako na většině křížů, je vytesán nápis, I.N.R.I. (latinsky: Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum, česky: Ježíš Nazaretský král Židů či král židovský), který dal nad hlavu Krista umístit Pilát Pontský (Pontius Pilatus), římský prefekt, tedy místodržitel a nejvyšší zástupce Říma v Judei.

- Kolem Kristovy hlavy za vrcholem kříže jsou vytesána nebesa a na obou stranách jsou znázorněny mezi oblaky dvě nebeská tělesa, což předpokládám, že je slunce a měsíc, jako symbol zatmění, ke kterému došlo během Kristovy popravě (viz evangelium Matouše, 27. kapitola nebo evangelium Marka, 15. kapitola): *V poledne se po celé zemi setmělo až do tří hodin.* Zároveň může jít o symbol Kristova vyvýšení do nebes po jeho vzkříšení.

- Při pohledu na sochu Krista, je vlevo od něj vytesána událost ze Starého zákona, která zobrazuje reptání Izraelitů na pustině proti Mojžíšovi a proti Bohu, za což byli potrestáni, jak jest popsáno v Bibli, ve Starém zákoně v části Numeri, kapitola 21 (ekumenický překlad): *Mluvili proti Bohu a proti Mojžíšovi: „Proč jste nás vyvedli z Egypta? Abyste nás na poušti umořili? Vždyť tu není chléb ani voda! Tato nuzná strava se nám už protiví.“ I poslal Hospodin na lid ohnivě hady. Ti lid štípali, takže v Izraeli mnoho lidí pomřelo. Lid přišel k Mojžíšovi a přiznával: „Zhřešili jsme, když jsme mluvili proti Hospodinu a proti tobě. Modli se k Hospodinu, aby nás těch hadů zbavil.“ Mojžíš se tedy za lid modlil. Hospodin Mojžíšovi řekl: „Udělej si hada Ohnivce a připevni ho na žerď. Když se na něj kterýkoli uštknutý podívá, zůstane naživu.“ Mojžíš tedy udělal bronzového hada a připevnil ho na žerď. Jestliže někoho uštkl had a on pohlédl na hada bronzového, zůstal naživu.* Při podrobném prohlédnutí reliéfu tedy můžete kolem hada na kůlu se žerdí spatřit modlící se Izraelity.

- Při pohledu na sochu Krista, je vpravo od něj vytesána událost z Nového zákona, kde je vyobrazeno město s budovami, kostely a chrámy. Budovy jsou na viditelné skále a uprostřed viditelný chrám s oblou kopulí, na které je špička, je zřetelnou kopií Baziliky svatého Petra ve Vatikánu. Celý tento symbol napravo od Krista je vytesán na základě jeho slov, kdy Kristus pravil apoštolu Petrovi (dle evangelia Matouše, 16. kapitola): *"A za koho mě máte vy?", zeptal se. "Ty jsi Mesiáš, Syn živého Boha!" odpověděl mu Šimon Petr. "Blaze tobě, Šimone, synu Jonášův," řekl mu na to Ježíš. "Tohle ti totiž nezjevilo tělo a krev, ale můj Otec v nebesích. A já ti říkám, že jsi Petr a na té skále postavím svou církev a brány pekla ji nepřemohou. Dám ti klíče od nebeského království, cokoli svážeš na zemi, bude svázáno v nebi, a cokoli na zemi rozvážeš, bude rozvázáno v nebi."* Katolická církev z tohoto textu vychází, jako ze základního důkazu, že apoštol Petr byl Kristem přímo pověřen k založení církve, a že nejvyšší představený církve katolické, tedy papež a zároveň římský biskup, je nástupcem apoštola Petra. Proč si ze dvanácti apoštolů vybral Kristus právě Simeona (Šimona), aby byl tím, koho pověří k vybudování církve, to nedokážu blíže určit. Je ale jisté, že o svém rozhodnutí, že to má být právě Šimon (rybář a bratr apoštola Ondřeje), byl Kristus přesvědčen už ve chvíli, kdy mu dal druhé jméno Petr, neboť v řečtině jméno Petros (Petr/Petra) značí skála, proto mohl Kristus říci doslova: *"Ty jsi Petr a na té skále postavím svou církev."* Slovem církev (v řeckém originále Kyrios, u nás se používá častěji Kyrie, v překladu znamená Pán), pak je v řečtině, která byla tehdy použita, zamýšleno společenství křesťanů, tedy následovníků Pána. Volně přeloženo, jako kdyby Kristus řekl, Petře, ty budeš tím, skrze něhož

založím křesťanstvo, své následovníky. Petr se při své pouti a zvěstování nakonec dostal až do Říma, kde roku 64 vypukl za panování císaře Nera (Neron) velký požár, který dal Nero za vinu křesťanům a začal je popravovat. Toho nebyl ušetřen ani Petr a (zřejmě) roku 67 byl v Římě ukřižován. Před svou smrtí požádal o to, aby byl na kříži popraven hlavou dolů, neboť není hoden zemřít stejnou smrtí, jako jeho Pán, Kristus. Od té doby považuje katolická církev svatého Petra za svého prvního papeže a věří v neustálou apoštolskou posloupnost.

- Pod sochou Krista na kříži a pod lebkou, která je pod ním, je ještě vytesaný reliéf podstavce, který má ve své horní části pozlaceným písmem na levé straně nápis OAB a na pravé straně datum 1723. Co se týče roku 1723, jde o připomínku roku, kdy došlo jak k instalaci tohoto výklenkového sousoší v obvodové zdi proti Kostelu svatého Vojtěcha, tak k umístění soch na balustrádě, tedy na balkóně nad vchodem do kostela. Na balustrádě se nacházejí sochy (zleva doprava): svatý Řehoř, svatý Václav, svatý Benedikt, svatá Scholastika, svatý Vojtěch, papež Jan XV. Všechny sochy, včetně výklenkového sousoší v obvodové zdi, jsou dílem pražského sochaře, který se jmenoval Karel Josef Hiernle. Co se týče nápisu OAB, jde o symbol opata broumovského kláštera, který zakázku na sochy zadával. Byl jím opat Otmar Daniel Zinke, jehož latinské označení bylo Othmarus Abbas Braunensis, odtud tedy zkratka tří písmen OAB (doslova Otmar, otec Broumovský).

- Na podstavci u země pak lze spatřit vyobrazení Beránka božího (Agnus Dei), který symbolicky znázorňuje Krista. Jde o symbol Kristovy oběti, která nahradila skutečné obětování beránka, které bylo ve Starém zákoně nařizováno Izraelitům. Zobrazení beránka vychází z evangelia Jana, 1. kapitola: *Druhého dne Jan (Křitel) uviděl Ježíše, jak přichází k němu, a řekl: "Hle, Beránek Boží, který snímá hřích světa!"* Vedle vytesaného beránka lze spatřit ještě další symboly, které znázorňují Kristovu oběť a vítězství nad smrtí, například kalich před předními kopýtky, nebo lebku pod zadními kopýtky.

b/ vyobrazení od kříže vlevo (socha symbolizující Starý zákon)

- Socha znázorňuje židovského velekněze (v hebrejštině kohen gadol, v češtině se obecně označovali jako kohenové, doslova to znamená velký kněz, tedy velekněz). Byl to nejvyšší kněz z rodu prvního velekněze a bratra Mojžíšova, tedy z pokolení Árona, z kmene Leviho. Popis jak se má kněz oblékat, co má dělat a kdo jím má být, je zapsán v knize Leviticus, 6. kapitola. Zda se to Židům všechno podařilo dodržet od dob putování po pustině až do doby Ježíše Krista (tedy zhruba 1500 let), to nevím. Velekněz, který je tedy znázorněn ve výklenkovém sousoší obvodové zdi broumovského kláštera, se zdá být velmi podobný popisu, který seděl na velekněze ve starověkém Izraeli. Sami pak můžete najít pár rozdílů mezi popisem velekněze z doby Mojžíšovy a veleknězem, kterého zhotovil sochař Karel Josef Hiernle a umístil do kláštera roku 1723. Mezi výsostné pověření starověkého velekněze v Izraeli pak patřilo například, že jako jediný směl vyslovit nahlas jednou za rok během svátku Yom Kipur jméno Boží (tetragramaton) a jako jediný mohl vkročit do nejsvětější svatyně Chrámu v Jeruzalémě. Zde je popis velekněžského obleku kněze ve starověkém Izraeli, který se skládal ze čtyř svatých šatů, takzvaných bigdej kodeš, a k tomu dalších doplňků. První katonet (suknice, plášť, tunika ze

lnu pokrývá celé tělo). Druhá avnet (pás, pestře vyšíváná lněná šerpa). Třetí michnasajim (spodní krátké kalhoty). Čtvrtá micnefet (větší a plochý turban). První doplněk me'il (přehoz, purpurový svrchní plášť bez rukávů ozdobený zlatými ozdobami ve tvaru granátových jablek). Druhý doplněk efod (bohatě vyšíváná svrchní vesta). Třetí doplněk chošen (náprsní štít s dvanácti drahokamy a na každém z nich bylo vyryto jméno jednoho z izraelských kmenů, šlo o tyto kameny: karneol, topaz, smaragd, malachit, safír, onyx, jantar či opál, achát, ametyst, lazurit, beryl, rubín). Čtvrtý doplněk cic (štítek s nápisem kadoš la-Adonai, tedy svatý Hospodinův či svatý Pánův). Velekněz, stejně jako další kněží (kohenové), prováděl všechny obřady bosý. Socha židovského velekněze ve výklenkovém sousoší v broumovském klášteře má navíc: V pravé ruce drží ratolest, která je připomínkou rozpučelé Áronovy hole, viz Bible, 4. Mojžíšova (Numeri), 17. kapitola: *"Mluv k synům Izraele a vyber od vůdců jejich otcovských rodů dvanáct holí, po jedné holi na každý rod. Každému vyryješ na hůl jeho jméno. A na hůl Leviho vyryješ Áronovo jméno, tak připadne na každého rodového vůdce jedna hůl. Necháš je ve Stanu setkávání před Truhlou svědectví, kde se s vámi setkávám, a stane se, že hůl toho, jehož jsem vyvolil, vypučí. Tak se zbavím reptání synů Izraele, kteří proti vám stále reptají."* Mojžíš tedy promluvil k synům Izraele a jejich vůdcové mu dali dvanáct holí, po jedné holi na každý rod. Mezi holemi byla i hůl Áronova. Mojžíš pak ty hole nechal před Hospodinem ve Stanu svědectví. Nazítří Mojžíš vešel do Stanu svědectví a hle, hůl Árona z rodu Leviho vypučela, vyrašila v pupeny, nasadila květy a vydala zralé mandle! Mojžíš pak všechny hole vynesl od Hospodina před syny Izraele. Ti je prohlédli a každý si vzal svou hůl. Hospodin řekl Mojžíšovi: *"Vrať Áronovu hůl před Truhlu svědectví, ať je opatrována jako znamení pro vzbouřence. Tak ukončíš jejich reptání proti mně a nezemřou."* V levé ruce drží kadidlo, které připomíná dle Starého zákona, že se používalo při konání zvířecích obětí. Ve starověku šlo o drahocennou a vzácnou surovinu, která se získávala z kadidlovníku (*Boswellia sacra*), což je březulovitý strom, produkující vonnou klejoprskyřici. Kadidlo se získává nařezáváním kůry, z řezů vyteče kus prskyřice, která ztverdne seschnutím v hrudky. Při pálení kadidla pak vzniká díky kyselině boswelliové kouř. Pod sochou velekněze je pak v podstavci vytesán sedmiramenný židovský svícen (*menora*).

c/ vyobrazení od kříže vpravo (socha symbolizující Nový zákon)

- Socha znázorňuje papeže, který drží v pravé ruce hůl (*ferula comune*). Jedná se o tyč, která je na horním konci zakončena křížem (může jít o různé typy křížů). Touto holí se papež odlišuje od biskupa, který používá biskupskou berli, jež bývá na svém horním konci šnekovitě zavínutá. V levé ruce drží zřejmě Písmo svaté, na kterém stojí kalich, coby symbol Kristovy oběti. Na hlavě má papežskou tiáru (slovo pochází původně z perského slova *tara*, což bylo označení pro korunu vládce). Tiára se mezi papeži začala nosit od 7. století a původně šlo o bílou homolovitou čepici bez dalších ozdob. První ozdobnou obroučku zavedl ve 12. století papež Alexandr III. Druhá obroučka se přidala za papeže Bonifáce VIII. na přelomu 13. a 14. století. Třetí přidal papež Klement V. na počátku 14. století. Od roku 1342 je zdobena lístky a od 17. st. je na vrcholu tiáry jablko s křížkem. Na hrudi má vyobrazení slunce s řeckými písmeny ΧΡΣ (v češtině CHRŠ), což je zkratka *Christos Soter* (Kristus Spasitel). Pod sochou papeže jsou pak v podstavci symboly Kristových ran na rukou, nohou a v srdci.

2 - V pověsti je zmínka o Spasiteli, což je v křesťanství jak známo Kristus. V řečtině se pro spasitele používalo slovo sotér, v latině pak salvator. V hebrejštině se pro význam spasitele používalo spíše slovo mašiah (mesiáš), což znamenalo ale pomazaný. V řečtině se výrazu pomazaný rovná slovo kristos/kristus.

3 - Pověst uvádí, že se přijde pomodlit panna z Koruny. Koruna je skalní vrch, jeden ze skvostů Broumovských stěn. Nachází se na jihovýchodním konci Stěn a tvoří svým výstupem nad srázem doslovnou korunu pískovcové nádhery, která je stará zhruba 90 milionů let. Koruně se také někdy říká Ďáblova věž, jelikož se tvarem velice podobá světoznámé Devils Tower (Ďáblově věži) v americkém Wyomingu. Naše skalní Koruna má 769 m n/m a váže se k ní pověst, že na jejím vrcholu dlí kamenná panna, která šije košili (vzhledem k tomu, že kámen není moc pohyblivý), ale dokáže udělat jenom jeden steh za rok. Až košili jednoho dne došije, nastane konec světa (to je už ale jiná pověst).

4 - Za soudného dne má také do kláštera dle pověsti dorazit švédský tambor. Slovo je odvozeno od hudebních membránofonních nástrojů, jako tamburína. Ve středověku se tak v Evropě označoval bubeník ve vojsku. Prapůvod slova se dá vystopovat až do starověké Persie, kde slovo tabir označovalo hudební nástroj tympán či kotel. Do arabštiny se dostalo jako tunbur. Do francouzštiny a do němčiny pak jako tambour, a zprvu se zde používalo jako označení pouze pro buben, později i pro vojenského bubeníka. Proč je v broumovské pověsti zmíněn tambor (bubeník) právě švédský? Jistě to souvisí s Třicetiletou válkou, během níž se Švédové několikrát dostali i do Broumova (viz třeba pověst o Švédské šavli a zářezu, který zanechal švédský oficír svou šavlí na zárubni broumovského hřbitovního kostelíku).

5 - Pověst tvrdí, že si tambor povolá do zbraně pochované z Bittnergrabenu. Jelikož jde o složeninu dvou slov, můžeme Bittnergraben rozdělit na Bittner (což je sice přeloženo do češtiny hořký, ale jde o vlastní jméno, tedy příjmení rodu Bittner) a graben (přeloženo hroby). Jde tedy o přesné místo, jde o Bittnerovy hroby či pohřebiště. S tímto příjmením se dodnes nalézá na Broumovsku spousta osob, z čehož vyplývá, že i před několika staletími byl nějaký Bittner zřejmě váženým, či mocnějším, občanem Broumova. V dějinách Broumova se například objevuje Aemilián David Bittner (1607 - 1672), autor kroniky Broumova. Pravděpodobně také mnoho osob tohoto příjmení bude pochováno na hřbitově vedle Kostela Panny Marie, v jehož okolí tábořili Švédové na konci Třicetileté války při návratu do Skandinávie, což bylo shodou okolností za života broumovského kronikáře Bittnera. Lze tedy odhadnout, i když neověřeně, že se švédský tambor v pověsti odvolával na své padlé kamarády, kteří byli pohřbeni právě vedle hřbitovního kostelíku v Broumově. A kdoví, jestli pan kronikář Bittner neprováděl tehdy i nějaký zápis o pohřbech Švédů, a tudíž by pak logicky švédský tambor vzpomínal na Bittnerovy hroby.

6 - Pověst pak popisuje poslední bitvu s Turky u Walkbrücke, který se nachází na Příkopech pod Dolní branou. Ulice Na Příkopech se dodnes v Broumově nachází pod městskými hradbami na severní polské straně kláštera a vede od Dolní brány směrem na Olivětín ke Stěnavě. Jinými slovy šlo by o bitvu pod městskými hradbami na místech, kde od poloviny 19. století dodnes stojí areál textilního podniku Veba na jedné straně, a dělnické domy na druhé straně řeky Stěnavy.

Když rozložíme složené německé slovo Walkbrücke na walk a brücke, dostaneme v češtině slova valcha a most. Jde tedy o most přes řeku Stěnavu, kam se kdysi choďovalo prát prádlo, což je shodné místo pod městskými hradbami u řeky Stěnavy. A proč ještě v Broumově nenastal soudný den a bitva s Turky? Inu, Turci ještě nikdy v dějinách k Broumovu nepronikli.

(vlevo) Klášterní kostel svatého Vojtěcha v broumovském klášteře, s venkovní balustrádou (balkón se sochami), pod kterou se nachází mezi sloupy vchod do kostela

(dole) Obvodová zeď kláštera proti vchodu do Kostela svatého Vojtěcha

sousoší s Kristem, vyobrazením Kalvárie a symboly Starého a Nového zákona jest po stranách ještě lemováno reliéfy se symboly světské moci

(vlevo) Prostřední socha výklenkového sousoší s Kristem na kříži, a se symboly Starého zákona vlevo, a symboly Nového zákona vpravo

(dole vpravo) Podobizna velekněze ve starověkém Izraeli

(dole vlevo) Socha velekněze v broumovském klášteře

(vlevo) socha papeže v broumovském klášteře od roku 1723
(vpravo) papež Inocenc XIII. v úřadu roku 1723

(vlevo) Devils Tower, Wyoming, USA
(vpravo) Koruna, Broumovské stěny

tamburína

(vlevo) Tambor přibližně z období
Třicetileté války na přelomu 16. a 17. století

(dole) Bubínek s názvem Tambora 11", o
průměru 11 palců (tedy asi 28 cm) i dnes
vyrábí světoznámý výrobce bubnů, firma
Meinl

Milan Škoda

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovsko v pověstech v převyprávění od Evy Koudelkové

zdroj: Wikipedie

fotografie: Milan Škoda, Wikimedia Commons, Meinl